

ללמוד היסטוריה כפעילות בלשית

רציחתו של "שמואל", איש לח"י

- פרק בתולדות המחתרת -

כתבו: יוסי גילרמן וד"ר גדי ראונר

לפני כשבוע נמצאה גופתו של מר א' בדירתו. לא היו עליו סימני אלימות. ככל הנראה מת האדם מוות טבעי. שכניו סיפרו שמר א' היה אדם ניוח וחברותי. עד יציאתו לגמלאות לפני כמה שנים היה נוהג מר א' להעלם מביתו למשך תקופות ארוכות. אז היה אומר שעליו לנסוע לדרום הארץ מכיוון שהוא סוכן מפעל תמרוקים. ארץ לידתו של מר א' אינה ידועה. גם לא עיסוקיו המוקדמים. מתברר כי הוא חי לבד כל השנים וכי אין לו משפחה. ספרייה ענקית כיסתה את קירותיו של סלון דירתו. ספרי פילוסופיה וגיאוגרפיה ארץ-ישראלית, מדע והיסטוריה. – "כפי שאני מתרשם מר א' היה איש אשכולות" – מלמל לעצמו בלש המדור, יוסי גיל. הכל היה במקום, נקי ומסודר. הבלש גיל הסתכל במקרה על המדף העליון הקרוב לתקרה. שם היה ספר בעל כריכה חומה, עב כרס. הספר הסב את תשומת ליבו של הבלש כי מתוך דפיו בלט ובצבץ פתק שעליו היה כתוב:

כל המוצא אחרי מותי

בין דפי הספר הזה

מצויים שטרות

המספרים את החטא הרובץ על חיי

הבלש יוסי גיל דפדף במהירות וכפי שקיווה מצא שטרות הכסף שהמנוח השאיר בין דפי הספר. הוא היה משוכנע כי חקירת השטרות תוביל אותו לפתרון התעלומה. מי היה האיש א'? מהו הסיפור שהשאיר מאחוריו? מה הסתיר? מה היה החטא?

שלב א' – חלוקה לקבוצות ומילוי דף החקירה

הכיתה מתחלקת לקבוצות. כל קבוצה תקבל שטר אחד ועליה לערוך חקירה מעמיקה...במידה ואינכם מזהים את המקומות / הדמויות עליכם לפתוח את תיבת הרמזים הצמודה. מלאו את דף ניהול החקירה. חשוב שלכל אחד מחברי הקבוצה יהיה מידע על השטר שנפל לחקור בחלקו.

דף ניהול החקירה

1. באיזו שנה הונפק השטר?

.....

2. מהו המקום המצויר על השטר?

לפי דעתכם, מהי משמעותו?

.....

.....

3. מי הדמות המופיעה על השטר?

.....

4. מה רואים בציור מים בחלק הלבן כשאור מאחוריו?

.....

5. מי החתומים על השטר? מה תפקידם?

.....

.....

6. האם יש סמלים אחרים המצויים על השטר? תארו אותם.

מה משמעותם?

.....

7. מה ערכו של השטר?

.....

8. בדקו את תשובותיכם באמצעות המידע הנמצא באתר:

<http://www.bankisrael.gov.il/catal/catalogh.htm>

שלב ב': יצירת קבוצות חדשות והשערות בנוגע לפתרון התעלומה

יוצרים קבוצות מעורבות חדשות עם נציגים של כל אחד מהשטרות. על הקבוצה להשלים את הטבלה באמצעות המידע המוחזק על-ידי כל חבר בה.

שם סמלים אחרים	הדמות	המקום	הערך	השנה	
					שטר 1
					שטר 2
					שטר 3

מה השטר היוצא דופן?	מה המשותף בין השטרות?

השערות התלמידים: מיהו א' מה הסיפור האמיתי? מהו החטא?

.....

.....

.....

שלב ג': הצגת ממצאים ופתרון התעלומה

הכיתה נערכת לדיון מסכם. נבצר מהחוקר יוסי גיל להופיע כאן. הוא ייפה את כוחו של המורה לשמוע ולהשמיע. הגיע הזמן להציג את הממצאים וההשערות. על המורה לרכז את כל האפשרויות השונות המועלות על-ידי התלמידים.

מממצאים חשודים	מיהו א' ? מהו הסיפור האמיתי ?
1	
2	
3	
4	
5	
6	

כעת ניתן לחזור לביתו של יוסי גיל כדי להתחקות אחרי אורח-מחשבתו ולדעת מהו הפתרון של התעלומה.....

א' – הסיפור האמיתי והחטא

הוראות עבודה: קראו את הסיפור ותוך כדי קריאה השלימו את הטבלה הנמצאת בעמוד...

יוסי גיל, הבלש המהולל, קיבל את ההשערות אשר נמסרו על-ידי התלמידים, לאחר חקירת השטרות. כך הוא הצליח להבין כי מדובר באדם ששורשיו נעוצים הרחק בשנים הראשונות של הקמת המדינה או אולי אפילו לפני כן. גם מראה הגופה העיד כי הגבר עבר ככל הנראה את גיל השמונים.

החוקר יוסי גיל, מעולם, לא נתקל בדמות חידתית כזאת, שהובילה אותו למבוי סתום. נראה היה שמר א' הסתיר כל חיו את זהותו האמיתית ורק עם מותו השאיר רמזים לכך באמצעות שטרות הכסף.

בביתו, אחרי ארוחת הערב, התיישב יוסי גיל עם כל ההשערות, המחשבות והכיוונים האפשריים אשר הועלו על-ידי התלמידים. הוא החל לבחון את השטרות בקפדנות. בתחילה סידר אותם לפי הסדר בו הם נמצאו בין דפי הספר. אחר כך רשם ליד כל שטר את מספר העמוד שלידו הוא הוטמן. הוא חיפש הקשרים, רמזים, סימנים אשר יסייעו לו לפרוץ את הקשר הסבוך והמעורפל שלפניו.

אחרי שעות של ניסיונות, הוא הבחין לפתע שבאחד השטרות יש סימן בעיפרון. בשטר של 10 לירות ישראליות משנת 1958 היה סימן קטן כמו מקף (-) ליד המספרים המציינים את ערך השטר = (10-). הוא התבונן ורשם על דף נייר את המספר (- 10) וניסה לבצע תרגילים שונים עם כל הספרות שמופיעות על השטר בכדי למצוא משמעות לסימן מינוס עשר. אחרי ניסיונות רבים הוא ריכז את כיווני המחשבה לשתי אפשרויות בלבד:

אפשרות א': ערך השטר פחות הערך החדש שווה אפס, $10 - 10 = 0$. אולם הדרך הזאת לא הובילה את יוסי לשום מקום.

אפשרות ב': שנת הנפקת השטר, 1958, בצירוף ערך השטר בסימן מינוס = 1948. כיוון חקירה זה התאים משהו, לתפיסתו, ששורש התעלומה נעוץ בעבר.

גם כאשר יוסי גיל הרים את השטר והסתכל עליו מול אור חזק ובאמצעות זכוכית מגדלת, הוא הבחין כי במרכז סימן המים היה חור זעיר כשל סיכה, ברקתו של המדען שהשתקף בסימן המים.

בדרך דומה המשיך יוסי גיל לבחון את שאר השטרות. הוא מצא עוד שני שטרות עם חורים זעירים בסימני המים. זה כבר לא מקריות - אמר לעצמו. השטר השני היה של 5,000 שקלים עם דמותו של לוי אשכול משנת 1984 וחור הסיכה היה באפו של אשכול שהשתקף בסימן המים. השטר השלישי היה של 50 שקלים חדשים משנת 1986 הנושא את דיוקנו של ש"י עגנון. גם בסימן המים בשטר זה היה חור סיכה על האף של עגנון בהשתקפות סימן המים.

יוסי גיל רשם בפנקסו: 1948, מדען עם חור בראש? לוי אשכול עם חור באף? ש"י עגנון עם חור באף? מה המשותף ??? שני סימנים זהים, עגנון ואשכול היו עם חורים באף. מה זה אומר? אולי

החור באף של אשכול מנסה לרמוז שמדובר בדמות ששמה "לוי"? (בדומה לשם "חיים לוי")... ואם כן אז מה המשותף לעגנון? אולי בשם הפרטי, שמואל או יוסף?

האם מדובר ביוסף לוי או בשמואל לוי שקשורים למדען בשנת 1948?

למחרת בבוקר התקשר יוסי לידידו הטוב, פרופסור גד מאוניברסיטת תל-אביב, מומחה בעל שם עולמי בפתרון חידות היסטוריות. "מעניין מאוד" אמר פרופ' גד כששמע את כיוון החקירה. "הבא נריץ במחשב את כל ההלוויות והקבורות שבוצעו על ידי החברה קדישא בשנת 1948". לאחר דקות אחדות, הבהב מסך המחשב, ופרופ' גד תלש את פלט ההדפסה ומסרו לבלש יוסי גיל. הוא מצא ש"בתאריך 6 בפברואר 1948 הובא לקבורה בבית הקברות בנחלת יצחק המנוח לוי יהודה". הבלש הודה לידידו הוותיק ויצא לאתר את משפחתו של אותו לוי יהודה.

אחרי שבוע חזר הבלש יוסי גיל למשרדו של פרופסור גד. הוא היה נראה מותש ועייף. הבלש הגיש לחברו צרור ניירות ותמונה של גבר נאה בשנות השלושים לחייו המרכיב משקפיים עגולים ולבוש חליפה אפורה. "תכיר, בבקשה, את לוי יהודה, הידוע בכינויו המחתרתי "שמואל".

....אז סיפר יוסי גיל לפרופסור גד את סיפורו של לוי יהודה המכונה "שמואל"...

לוי יהודה נולד ביוון בשנת 1916 למשה ולציפורה. משפחתו עקרה למילאנו ושם הוא התחנך והצטרף לתנועה הרוויזיוניסטית. בשנת 1935 הוא עלה לארץ ובשנת 1936 והצטרף לפלוגות בית"ר. הוא למד כלכלה ומשפטים. כשחל הפילוג באצ"ל בשנת 1940 הוא הצטרף ללח"י ופיתח ביחד עם עוד חברים את המחלקה הטכנית שסיפקה ללוחמי הלח"י כלי נשק מתוחכמים, חומרי נפץ, מוקשים ועוד "צעצועים" שכאלה. מחלקתו הייתה גם אחראית לבניית סליקים ובונקרים מוסווים. שמו המחתרתי היה "שמואל".

לאחר החלטת האו"ם בכ"ט בנובמבר 1947 הוחלט לפרק את החטיבה הלוחמת בלח"י. "שמואל" טען שיש למסור לאלתר לידי ארגון ההגנה את סודות יצור חומר הנפץ שפותח במחלקתו מכיוון שיש לסור למרות ההנהגה הציונית. מדובר באבקת גרגרים אפורה שאוחסנה בפחיות צבע שהיה כתוב עליהם "צבע אפור לפתילות", וכך הייתה נשלחת, באמצעות דואר חבילות, תחת אפס של הבריטים, מתל-אביב למקומות בהם הייתה נדרשת על ידי לוחמי הלח"י.

מרכז לח"י התנגד למסירת סודות היצור לארגון ההגנה, אשר נחשב לזרוע החוקי של מוסדות המדינה בדרך, בטענה שירושלים נצורה וכי המאבק נמשך. לכן יש לשמור על אמצעי יצור חומר הנפץ. אולם "שמואל" התמיד בעמדתו ואיים שימסור את סודותיו לארגון ההגנה, אפילו בניגוד להחלטת מרכז הלח"י.

חבריו הקרובים של "שמואל" ניסו להניעו ולחזור בו. יהושע זטלר, המכונה "מאיר", שהיה מפקד לח"י בירושלים, הפציר ביהודה לשקול את צעדיו. גם "מזל", הוא יעקב בנאי, מפקד החטיבה הלוחמת, ניסה להשפיע על "שמואל" שימתין עם החלטתו.

אבל "שמואל" סירב לעצת חבריו. ואז במרכז לח"י נפלה החלטה להוציאו להורג. ביצוע המשימה הוטל על אחד מלוחמי לח"י הנאמנים והוותיקים, המכונה "א". ל-"א" היה ניסיון רב והוא היה מעורב בפעולות קשות. לא אחת סיכן את חייו במבצעים מסוכנים נגד הבריטים. "א" שלא פקפק בפקודה שנמסרה לו, יצא לפעולה עם אקדח תופי טעון בכיסו. זה היה ב- 15 בינואר 1948. הוא צעד סמוך לביתו של "שמואל" במטרה לחטוף אותו למקום סתר ושם להוציאו להורג. "שמואל" ראה אותו וידע כי זה סופו. שמואל נלווה ל"א" ללא אומר. בדירת המסתור שהייתה אמורה לשמש כזירת ההוצאה להורג, התיישבו שני החברים לנשק זה מול זה כשאקדח הנגן (אקדח תופי תוצרת פולין ששימש לרוב את אנשי הלח"י) ביניהם. בסופו של דבר א' ירה בשמואל והרגו. שלושה שבועות מאוחר יותר נמסרה גופתו של "שמואל", הוא יהודה לוי, למשפחתו כדי שיובא לקבר ישראל.

המעשה רדף את א' כל חייו. הוא חש חרטה על מעשיו אך הוא לא היה מסוגל לגלות זאת ברבים. בזקנתו, כאשר הוא הרגיש שימיו מתקצרים, החליט להשאיר רמזים שיובילו לסיפור האמיתי:

- מדען עם חור בראש בשנת 1948 = ראש המחלקה הטכנית של הלח"י, יהודה לוי המכונה "שמואל" אשר נורה בראשו
- לוי אשכול = לוי
- שמואל יוסף עגנון = שמואל

כעת ידע יוסי גיל האמת... חיסול פנימי בתוך הלח"י. הוא חזר לביתו של א'. הוא שוטט בדירה כשהוא נובר והופך כל דבר, מגדול וקטן. במרפסת המטבח הוא נתקל בשלושה פחים דומים לאלה המשמשים למכירת סיד וצבעים לבית. הם היו אפורים, ונראו ישנים עד מאוד. יוסי חבט בהם בקצה עפרונו והצליל העמום העיד שהם מלאים.

בעזרת אולר, הוא הרים ופתח את מכסה הפח העליון. הפח היה מלא באבקה אפורה, גרגרית ויבשה. הוא דחף את ידו וחפן מהאבקה, גרגרים ניגרו בין אצבעותיו. הוא רחרח את כף ידו. כלום. אבקה אפורה יבשה בלי ריח. שני הפחים האחרים היו מלאים גם הם באבקה האפורה. הוא הבין כי א', אחרי הרצח, לקח את החומר נפץ ששמואל פיתח במחלקה הטכנית של הלח"י. הוא לא רצה שהבולשת הבריטית תדע שהיה כאן חיסול פנימי של איש לח"י.

טבלת ריכוז הממצאים החשודים והפענוח כפי שיוסי גיל השתמש כדי לפתור את התעלומה

השטר	הממצא החשוד	הכיוון	המשמעות
10 לירות ישראליות שנת 1958	מקף קטן ליד ערך השטר (-) (10 חור זעיר בראש המדען שבסימן המים	1958 - 10 = 1948	מדען בשנת 1948
5000 שקל שנת 1984	חור זעיר בדמותו של לוי אשכול	<u>לוי</u> אשכול	השם "לוי"
50 שקל חדש שנת 1986	חור זעיר דמותו של ש"י עגנון	<u>שמואל</u> יוסף עגנון	השם "שמואל"

